

VRŠNJAČKO NASILJE KOD ADOLESCENATA U HRVATSKOJ

SAŽETAK

Cilj rada je istražiti učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja pojedinim oblicima vršnjačkog zlostavljanja kao i određenih posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca u Hrvatskoj. Istražene su spolne razlike u odnosu na navedena iskustva te razlike s obzirom na lokalitet, razred (dob) i vrstu školskog usmjerenja. U istraživanju je sudjelovalo 10 138 učenika svih razreda različitih srednjoškolskih programa iz pet hrvatskih gradova: Zagreba, Pule, Splita, Osijeka i Varaždina. Korišten je kvotni uzorak koji je činilo 47,4% mladića (n=4 595) dok 4,5% sudionika (n=456) nije izvijestilo o svom spolu. Prosječna životna dob sudionika istraživanja iznosi M=16,2 (SD=1,16). S obzirom na postavljene ciljeve rada, korišteni su Upitnik o socio-demografskim podacima te skala vezana uz vršnjačko zlostavljanje i nasilje CTC (Communities That Care) Upitnika za djecu i mlade (Mihić, Novak i Bašić, 2010.). Rezultati pokazuju kako je 38,9% srednjoškolaca u posljednjih mjesec dana barem jednom svjedočilo vršnjačkom zlostavljanju dok ih je 18,2% barem jednom bilo izloženo navedenoj pojavi. Također, 11,8% srednjoškolaca je u posljednjih mjesec dana imalo barem jednom iskustvo izloženosti zlostavljanju od strane vršnjaka putem interneta. U istraživanju su utvrđene i određene razlike u učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja pojedinim oblicima vršnjačkog zlostavljanja kao i posljedica vršnjačkog

- 1 izv. prof. dr. sc. Josipa Mihić, socijalna pedagoginja, e-mail: josipa.mihic@erf.unizg.hr
- 2 prof. dr. sc. Martina Ferić, socijalna pedagoginja, e-mail: martina.feric@erf.unizg.hr
- 3 izv. prof. dr. sc. Miranda Novak, psihologinja, e-mail: miranda.novak@erf.unizg.hr
- 4 izv. prof. dr. sc. Valentina Kranželić, socijalna pedagoginja, e-mail: vkranzel@gmail.com

Prethodno priopćenje
Primljeno: srpanj, 2021.
Prihvaćeno: rujan 2023.
UDK: 364.271-053.6
DOI: 10.3935/ljsrv31i1.459

Josipa Mihić
orcid.org/0000-0003-3678-097X

Martina Ferić
orcid.org/0000-0002-4807-5701

Miranda Novak
orcid.org/0000-0002-7220-7858

Valentina Kranželić
orcid.org/0000-0001-9963-3171

Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Ključne riječi:
vršnjačko nasilje, vršnjačko zlostavljanje,
srednjoškolci, adolescenti.

nasilja u odnosu na spol, lokalitet, dob (razred) i vrstu školskog usmjerenja. Dobiveni rezultati ukazuju na potrebu za pravovremenim, sveobuhvatnim te kontinuiranim ulaganjima u na dokazima utemeljene preventivne strategije i programe kao i pristupe psiho-socijalne podrške usmjerene djeci i mladima.

UVOD

Nasilničko ponašanje mladih usmjereno prema vršnjacima kompleksan je društveni fenomen prisutan u društvenim zajednicama diljem svijeta. Ono kontinuirano privlači pažnju istraživača i stručnjaka koji ga nastoje etiološki i fenomenološki opisati u svrhu kreiranja učinkovitih intervencija usmjerenih prema prevenciji pojavnosti i umanjivanju posljedica koje ima na mlade te dobrobit i prosperitet društva u cjelini.

Pri istraživanju fenomena vršnjačkog nasilja, potrebno je razlikovati pojmove vršnjačko nasilje (eng. *peer violence*) te vršnjačko zlostavljanje (eng. *bullying*). Autor Olweus (1998.) vršnjačko zlostavljanje definira kao opetovano i trajno izlaganje negativnim postupcima od strane jednoga ili više vršnjaka, pri čemu viktimizirano dijete ima poteškoća u pokušaju da se obrani od nasilničkog ponašanja. Vejmelka (2012.) ističe kako navedena definicija vršnjačkog zlostavljanja ne uključuje slučajne postupke gdje nije bilo namjere povrijediti drugog pojedinca. Također, prema definiciji Olweusa (1998.), u vršnjačko zlostavljanje ne spadaju ona nasilnička ponašanja koja su se dogodila samo jednom. U odnosu na neravnotežu moći i snaga između žrtve i nasilnika, zlostavljanje se ne odnosi na pojavu kada se dvije osobe približno jednake snage prepiru ili ulaze u fizički sukob. Zlostavljanje među djecom i mladima uključuje sve elemente u navedenoj definiciji (Olweus, 1998.): agresiju, njeno ponavljanje i neravnotežu moći. Ono što razlikuje pojmove vršnjačkog zlostavljanja i vršnjačkog nasilja jest da vršnjačko nasilje najčešće ne uključuje sve navedene karakteristike, odnosno najčešće ne ispituje odnos moći nasilnika i žrtve te namjeru počinjenog nasilničkog ponašanja (Vejmelka 2012.; Velki i Vrdoljak, 2013.). Vršnjačko nasilje je stoga širi pojam i odnosi se na različite oblike agresivnog ponašanja koje počinitelj nasilja čini nad žrtvom, a čija namjera ne mora biti jasno izražena (Rajhvajn Bulat i Ajduković, 2012.; Velki, 2019.).

Najčešće korištena podjela oblika vršnjačkog nasilja uključuje fizičko, verbalno i relacijsko nasilno ponašanje dok pojedini autori navedenom dodaju još i oštećivanje predmeta, seksualno, ekonomsko te kulturalno vršnjačko nasilje (Buljan Flander, Durman-Marijanović i Čorić-Poljar, 2007.; Coloroso, 2004.; Gladden i sur., 2014.). Učestala pojava među mladima je i elektroničkog vršnjačkog nasilja, odnosno nasilja putem interneta koje se odnosi na svaku zlonamjernu i ponavljajuću uporabu informacijsko-komunikacijskih tehnologija pojedinca ili skupine u cilju nanošenja štete drugoj osobi (Slonje, Smith i Frisé, 2013.). Uključenost djece i mladih u elek-

troničko nasilje manifestira se na različite načine kao što su uznemiravanje, prijetnje na internetu usmjerene drugoj osobi ili skupinama, širenje neistinitih i štetnih informacija o osobi, grubo *online* sukobljavanje, pretvaranje, iznuđivanje i širenje povjerljivih informacija, isključivanje te uhođenje na internetu, tj. opetovano slanje prijetećih i/ili uznemiravajućih poruka koje rezultiraju strahom osobe za vlastitu sigurnost (Strabić i Tokić Milaković, 2016.; Willard, 2007.).

Brojna istraživanja pokazuju kako su posljedice vršnjačkog nasilja na psihološku dobrobit i fizičko zdravlje djece i mladih žrtava, kao i promatrača i počinitelja nasilja nepoželjne i višestruke. Žrtve nasilja izvještavaju o fizičkim simptomima kao direktnim posljedicama izloženosti nasilju, ali i o otežanom psihološkom funkcioniranju i narušenoj kvaliteti života (Ostberg, Modin i Låftman, 2018.; Thomas i sur., 2016.). Izloženost vršnjačkom nasilju povezana je s lošijim akademskim uspjehom (Smokowski i Holland-Kopasz, 2005.), češćim izostajanjem iz škole (Smith i sur., 2004.), samoozljeđivanjem (Esposito, Bacchini i Affuso, 2019.), narušenim mentalnim zdravljem uz razvoj simptoma depresivnosti, anksioznosti i/ili suicidalnih ideacija i suicidom (Barzilay i sur., 2017.; Brunstein Klomek i sur., 2019.; Duru i Balkis, 2018.; Ford i sur., 2017.; Koyanagi i sur., 2019.; Swearer i sur., 2004.), problemima sa zdravljem općenito (Srabstein i sur., 2006.), niskim samopouzdanjem i usamljenošću (Hawker i Boulton, 2000.) te s posttraumatskim stresnim poremećajem (Nielsen i sur., 2015.). Mnogo je nepoželjnih ponašanja i ishoda vezano i uz sklonost činjenju vršnjačkog nasilja i zlostavljanja poput suicidalnih ideacija (Hotl i sur., 2015.), korištenja sredstava ovisnosti (Ttofi i sur., 2016.), nošenja oružja (Valdebentino i sur., 2018.) te iskazivanje drugih eksternaliziranih problema u ponašanju (Menesini, Modena i Tani, 2009.) kao i delinkventnog ponašanja (Baldry i Farrington, 2000.). Također, počinitelji nasilja često izvještavaju o psihosomatskim problemima te nižoj kvaliteti života u usporedbi s općom populacijom (Li i sur., 2019.). Žrtve vršnjačkog nasilja, baš kao i počinitelji nasilja, češće se uključuju u rizična ponašanja poput korištenja alkohola i drugih psihoaktivnih tvari (Pichel i sur., 2022.) te su u povećanom riziku od prekida obrazovanja (Clemmensen i sur., 2020.).

Kada se promatra globalna prevalencija vršnjačkog zlostavljanja, dostupna istraživanja u većoj su mjeri usmjerena na učenike osnovnoškolske dobi. *United Nations Children's Fund* (2017.) iznosi podatak kako je blizu 130 milijuna djece (oko 1 naprema 3) u dobi od 13 do 15 godina doživjelo vršnjačko zlostavljanje. Isti izvor donosi podatke koji govore o tome da učenici iz različitih zemalja o iskustvu vršnjačkog zlostavljanja u školi tijekom posljednjih mjesec dana izvještavaju u različitim opsezima. Tako u određenim afričkim zemljama više od 50% ili između 41% i 50% učenika izvještava o iskustvu vršnjačkog nasilja, od 31% do 40%, na primjer, u Kanadi i Rusiji, do 21%-30% u Sjevernoj Americi i nekim europskim državama (npr. Francuska, Njemačka, Slovenija) te ispod 20% u, na primjer, u Italiji, Španjolskoj i Hrvatskoj. Globalni podaci iz 2018. pak pokazuju kako čak polovica djece u dobi od 13 do 15 godina (150 milijuna) izvještava o vršnjačkom nasilju u školi i oko škole (*United*

Nations Children's Fund, 2018.). Iz navedenih podatka vidljivo je da je problem vršnjačkog nasilja na globalnoj razini prisutan i raste. Jedno od opsežnijih istraživanja koje uključuje i Republiku Hrvatsku, a koje se između ostalog bavi i zlostavljanjem među vršnjacima, je međunarodno istraživanje o zdravstvenom ponašanju učenika (*Health Behaviour in School aged Children, HBSC*) koje se provodi u 50 zemalja. Po podacima ovog istraživanja, prevalencija vršnjačkog nasilja varira između 8,7% i 55,5%, ovisno o zemlji uključenoj u istraživanje (UNESCO, 2019.). Nacionalni rezultati ovog istraživanja iz 2017./2018. godine, n = 5169, (Capak, 2020.) pokazuju da je zlostavljano bilo («najmanje dvaput unazad nekoliko mjeseci») 8,3% učenika i 7,7% učenica u dobi od 15 godina dok je nasilno prema svojim vršnjacima («najmanje dvaput unazad nekoliko mjeseci») bilo 9,4% učenika i 4,4% učenica. U odnosu na druge zemlje, u Republici Hrvatskoj je nešto više zlostavljanih u odnosu na prosjek HBSC zemalja u nižim dobnim skupinama, dok su podaci o broju zlostavljanih 15-godišnjaka u prosjeku zemalja koje su sudjelovale u istraživanju. Istraživanje autorica Rajhvajn Bulat i Ajduković (2012.) s učenicima 2. razreda srednjih škola (n = 558) pokazalo je kako svaki tjedan 37,8% učenika doživljava barem jedan oblik vršnjačkog nasilja pri čemu je najzastupljenije psihičko nasilje, naročito ogovaranje. Kada je riječ o elektroničkom nasilju, Vejmelka, Strabić i Jazvo (2017.) su u svom istraživanju sa srednjoškolcima u dobi od 15 do 20 godina (n = 352) utvrdile kako 11,7% učenika doživljava nasilničko ponašanje na internetu dok ih je 11,5% nasilno na internetu prema drugima. Od svih ispitanih adolescenata, 27,5% ujedno doživljava i čini takva ponašanja, dok nešto manje od polovice sudionika (49,3%) ne sudjeluje u elektroničkom nasilju. S obzirom na spolne razlike vezane uz vršnjačko nasilje, rezultati mnogih istraživanja (de Bolle i Tackett, 2013.; de Bruyn, Cillessen i Wissink, 2010.; Espejo-Siles i sur., 2020.; Košir i sur., 2020.; Ma, 2002.; WHO, 2015.) pokazuju da je veća vjerojatnost da će dječaci/mladići biti uključeni u vršnjačko nasilje, bilo kao žrtve ili kao počinitelji vršnjačkog nasilja, nego djevojčice/djevojke. Isto potvrđuju i Silva i suradnici (2013.) te navode kako istraživanja u području vršnjačkog zlostavljanja sugeriraju da će se djevojčice vjerojatnije upustiti u situacije neizravnog nasilja, poput zadirkivanja ili ogovaranja vršnjaka. UNESCO (2018.) pak ističe kako su djevojke i mladići jednako izloženi vršnjačkom zlostavljanju te da je globalno i u većini regija, prevalencija slična u odnosu na spol. Ipak, utvrđene su spolne razlike u oblicima vršnjačkog zlostavljanja. Tako će mladići vjerojatnije doživjeti fizičko zlostavljanje nego djevojke (Farrington, 1993.; Olweus, 1993.; Scheithauer i sur., 2006.), a djevojke će vjerojatnije doživjeti psihičko zlostavljanje, posebice ignoriranje ili izloženost glasinama s ciljem povrjeđivanja (Felix i McMahon, 2006.; Nansel i sur., 2001.). Istraživanja ukazuju kako se mladići i djevojke ne razlikuju u čestini sudjelovanja u nasilničkom ponašanju na internetu (Hinduja i Patchin, 2007.; Smith i sur., 2008.; Vejmelka, Strabić i Jazvo, 2017.).

Kada je riječ o dobnim razlikama u pojavnosti vršnjačkog nasilja, istraživanja (Brown, Birch i Kancherla, 2005.; Buljan Flander, Durman-Marijanović i Ćorić-Poljar, 2007.; Velki i Kuterovac-Jagodić, 2014.) pokazuju kako tijekom osnovne škole učestalost počinjenog i doživljenog nasilnog ponašanja raste s dobi te je na vrhuncu krajem osnovne škole, a zatim tijekom srednjoškolskih godina polagano opada (Due i sur., 2005.). Archer i Cote (2005.) navode kako se fizičko nasilje smanjuje s dobi dok u razdoblju rane adolescencije, od 11. do 15. godine, raste učestalost verbalnog, socijalnog i elektroničkog nasilja.

U Hrvatskoj je prisutan nedostatak epidemioloških istraživanja vršnjačkog nasilja i zlostavljanja kod djece i mladih na većim uzorcima te sudionicima iz više različitih regija. Radi planiranja adekvatnih preventivnih intervencija i podrške mladima nužno je razumijevanje pojavnosti ovog fenomena u odnosu na osnovna obilježja poput dobi i spola, kao i lokaliteta te vrste srednjoškolskog usmjerenja.

CILJ I SVRHA ISTRAŽIVANJA

Cilj i svrha ovog rada je istražiti pojavnost vršnjačkog zlostavljanja i pojedinih posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca u Hrvatskoj. Problemi istraživanja uključuju: 1. Utvrditi incidenciju i čestinu činjenja, doživljavanja i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju kao i doživljavanja posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca u Hrvatskoj, 2. Ispitati spolne razlike te razlike s obzirom na lokalitet, dob (razred) i vrstu škole u činjenju, doživljavanju i svjedočenju vršnjačkom zlostavljanju kao i doživljavanju posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca u Hrvatskoj. S obzirom na ranija istraživanja, postavljena je hipoteza da neće biti spolnih razlika u ukupnom doživljavanju i svjedočenju vršnjačkom zlostavljanju te se očekuje da će učenici viših razreda rjeđe doživljavati i svjedočiti vršnjačkom zlostavljanju. Pretpostavka je i da će mladići češće doživljavati i sudjelovati u fizičkom nasilju od djevojk, kao i da će takva iskustva biti češća kod mladića nižih razreda. Također, očekuje se da neće biti spolnih niti dobnih razlika u doživljavanju zlostavljanja na internetu. Pretpostavka je i da će mladići češće od djevojaka biti žrtve krađe ili uništavanja privatnog vlasništva, tražiti liječničku pomoć zbog sudjelovanja u tučnjavi te izbjegavati školu zbog straha od napada u odnosu na djevojke. Nisu postavljene hipoteze za ispitivanje razlika u promatranim pojavama u odnosu na lokalitet i vrstu školskog usmjerenja budući da se navedenim istraživačkim problemima u ovom istraživanju pristupilo eksplorativno.

METODOLOGIJA

Sudionici istraživanja

U istraživanju su sudjelovali srednjoškolci, učenici svih razreda trogodišnjih i četverogodišnjih strukovnih škola te gimnazija iz pet hrvatskih gradova: Zagreba, Pule, Osijeka, Splita i Varaždina. U svim je gradovima, osim u Zagrebu, prvotno planirano uključivanje uzorka od 25% ukupne srednjoškolske populacije u tom gradu, no u Splitu i Puli istraživanjem je obuhvaćeno njih 15%. Ciljani poduzorak za Grad Zagreb bio je 15% srednjoškolske populacije. Taj je poduzorak stratificiran prema tri tipa srednjoškolskih programa. Broj škola u svakom je stratumu izračunat na temelju ukupnog broja učenika u određenom programu dok je pojedina škola birana prema broju učenika, području Grada Zagreba na kojem se škola nalazi te omjeru mladića i djevojaka u ukupnom broju učenika škole. U Gradu Zagrebu škole su odabrane i prema najbrojnim programima koje pohađaju djevojke i koje pohađaju mladići kako bi uzorak što više zadržao karakteristike populacije. U cjelokupnom je uzorku, onom koji uključuje i gradove Split, Varaždin, Osijek i Pulu, broj učenika iz svake škole proporcionalan omjeru broja učenika te škole u ukupnoj srednjoškolskoj populaciji tog grada. U istraživanju je ukupno sudjelovalo 10 138 učenika, 47,5% mladića ($n = 4\ 595$) te 52,5% djevojaka ($n = 5\ 087$) dok 4,5% sudionika ($n = 456$) nije izvijestilo o spolu. Prosječna životna dob iznosi 16,2 godine ($SD = 1,16$).

U Tablici 1. prikazani su udjeli srednjoškolaca u ukupnom uzorku s obzirom na lokalitet, dob, vrstu školskog usmjerenja i razred.

Tablica 1. Raspodjela uzorka prema osnovnim sociodemografskim obilježjima ($N = 10\ 138$)

SOCIODEMOGRAFSKO OBILJEŽJE		n (f)
GRAD n (%)	Zagreb	4 821 (47,6)
	Pula	704 (6,9)
	Osijek	1 703 (16,8)
	Split	1 263 (12,5)
	Varaždin	1 647 (16,2)

SOCIODEMOGRAFSKO OBILJEŽJE		n (f)
DOB n (%)	14 godina	324 (3,2)
	15 godina	2 881 (28,5)
	16 godina	2 630 (26)
	17 godina	2 531 (25)
	18 godina	1 616 (16)
	19 godina	135 (1,3)
VRSTA ŠKOLE n (%)	Strukovna trogodišnja	2 745 (27,1)
	Strukovna četverogodišnja	5 040 (49,7)
	Gimnazija	2 352 (23,2)
RAZRED n (%)	1. razred	2 733 (27)
	2. razred	2 653 (26,2)
	3. razred	2 641 (26,1)
	4. razred	2 091 (20,6)

Iz tablice je vidljivo kako najveći broj sudionika istraživanja dolazi iz Zagreba (47,6%), zatim slijede Osijek (16,8%), Varaždin (16,2%) i Split (12,5%), dok je broj učenika iz Pule najniži (6,9%). U istraživanju su sudjelovali učenici iz ukupno 77 škola iz svih pet gradova. S obzirom na dob, najmanji je udio najmlađih učenika (onih u dobi od 14 godina) i najstarijih (u dobi od 19 godina), dok su druge dobi relativno ravnomjerno raspoređene. U skladu s navedenim podacima o dobi sudionika istraživanja, prvi razred je pohađalo njih 27%, drugi 26,2%, treći razred 26,1% te četvrti 20,6% sudionika. U odnosu na vrstu srednjoškolskog usmjerenja, najveći udio sudionika istraživanja pohađao je četverogodišnji strukovni program (49,7%), njih 27,1% trogodišnje programe i 23,2% uzroka je pohađalo gimnazijski program školovanja.

Instrumenti

Za odgovor na postavljene ciljeve ovog rada, u istraživanju su korišteni:

- (1) *Upitnik o općim socio-demografskim podacima* – kreiran je za potrebe ovog istraživanja te sadrži pitanja kojima su se prikupljali podaci o spolu sudionika, dobi, imenu škole, vrsti škole, razredu, školskom uspjehu, dobi roditelja, s kim žive, partnerskom statusu roditelja te njihovom obrazovnom i radnom statusu.
- (2) *CTC (Communities That Care) – Upitnik za djecu i mlade* (Mihić, Novak i Bašić, 2010.) – iz navedenog upitnika korištena je subskala, odnosno pitanja koja se odnose na učestalost doživljavanja, činjenja i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju te

pitanja koja se odnose na učestalost doživljavanja određenih posljedica vršnjačkog nasilja. Za svaku od ukupno 8 čestica sudionici trebaju označiti koliko su često doživjeli, činili ili svjedočili navedenom u posljednja 4 tjedna pri čemu se raspon mogućih odgovora kreće od 1 do 5 (1 = nikada, 2 = jednom, 3 = nekoliko puta, 4 = jednom tjedno, 5 = svaki dan).

Postupak

Istraživanje je provedeno u razdoblju od listopada 2018. do svibnja 2019. godine u okviru projekta Pozitivan razvoj adolescenata u Hrvatskoj, Laboratorij za preventijska istraživanja (PrevLab), Odsjeka za poremećaje u ponašanju, Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (uz sredstva sveučilišne potpore te donacija). Provedeno je u skladu s odredbama Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (Ajduković i Keresteš, 2020.), a za njegovo provođenje dobivena je suglasnost Etičkog povjerenstva Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Ministarstva znanosti i obrazovanja te Agencije za odgoj i obrazovanje. Učenici su upitnik ispunjavali grupno u svom razredu (metoda papir-i-olovka) tijekom jednog školskog sata. Sudjelovanje u istraživanju bilo je anonimno i dobrovoljno, a svi sudionici istraživanja dali su pisanu suglasnost za sudjelovanje. Suglasnost je sadržavala informacije o istraživanju i njegovim ciljevima, načinima postupanja s podacima, o pravima i zaštiti sudionika te eventualnim rizicima. Istraživanje su proveli istraživači i posebno educirani suradnici projekta, studenti preddiplomskog i diplomskog studija Socijalne pedagogije te studenti doktorskog studija Preventijska znanost i studij invaliditeta (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilišta u Zagrebu).

Metode obrade podataka

Kako bi se stekao uvid u prevalenciju promatranih ponašanja kod srednjoškolaca, korištene su metode deskriptivne statistike (frekvencije odgovora, mjere srednjih vrijednosti). Razlike u učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju te posljedica vršnjačkog nasilja s obzirom na postavljene nezavisne varijable (lokalitet, spol, razred, vrsta školskog usmjerenja) testirane su Mann-Whitneyevim U-testom ili Kruskal-Wallisovim testom te χ^2 -kvadrat testom.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U Tablici 2. prikazane su frekvencije odgovora srednjoškolaca o učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja pojedinim oblicima vršnjačkog zlostavljanja kao i posljedica vršnjačkog nasilja u posljednjih mjesec dana.

Tablica 2. Deskriptivni prikaz učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju i posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca u posljednja 4 tjedna – frekvencije odgovora n (%)

Iskustvo zlostavljanja i posljedice	Nikada	Jednom	Nekoliko puta	Jednom tjedno	Svaki dan
Svjedočenje zlostavljanju vršnjaka (npr. fizički napad, ismijavanje, isključivanje...)	6 172 (61,1)	1 354 (13,4)	1 696 (16,8)	262 (2,6)	618 (6,1)
Izloženost zlostavljanju od strane vršnjaka (npr. fizički napad, ismijavanje, isključivanje...)	8 263 (81,8)	852 (8,4)	755 (7,5)	106 (1)	131 (1,3)
Izloženost zlostavljanju od strane vršnjaka putem interneta (npr. ogovaranje, ismijavanje...)	4 668 (88,2)	348 (6,6)	214 (4)	29 (0,5)	36 (0,7)
Sudjelovanje u tučnjavi	9 311 (92,3)	494 (4,9)	190 (1,9)	43 (0,4)	50 (0,5)
Izloženost prijetnjama ili ozljeđivanju od strane vršnjaka uz pomoć palice, noža ili boksera	9 813 (97,1)	189 (1,9)	71 (0,7)	12 (0,1)	24 (0,2)
Traženje liječničke pomoći zbog sudjelovanja u tučnjavi	9 949 (98,5)	97 (1,0)	33 (0,3)	5 (0)	14 (0,1)
Izostajanje iz škole zbog straha od napada od strane vršnjaka	9 792 (96,9)	155 (1,5)	119 (1,2)	21 (0,2)	20 (0,2)
Žrtva krađe ili uništavanja privatnog vlasništva (npr. mobitel, odjeća, knjige...)	9 317 (92,2)	588 (5,8)	134 (1,3)	31 (0,3)	35 (0,3)

U posljednjih mjesec dana zlostavljanju vršnjaka svakodnevno je svjedočilo 6,1% srednjoškolaca. Barem jednom je tome svjedočilo 38,9% njih. Zlostavljanje od strane vršnjaka je u promatranom razdoblju barem jednom doživjelo 18,2% srednjoškolaca. Što se tiče izloženosti zlostavljanju od strane vršnjaka putem interneta, prevalencija je nešto niža. 11,8% srednjoškolaca je to iskustvo imalo barem jednom u posljednjih mjesec dana. U tučnjavi je barem jednom sudjelovalo 7,7% učenika, dok je 1,4% učenika barem jednom zatražilo liječničku pomoć zbog toga. Barem jednom u posljednjih mjesec dana je prijetnju ili ozljeđivanje predmetima poput palice, noža ili boksera doživjelo 2,9% srednjoškolaca. 7,7% je barem jednom u promatranom razdoblju bilo žrtva krađe ili uništavanja privatnog vlasništva od strane vršnjaka. Također, 3,1% učenika je barem jednom u posljednjih mjesec dana izostalo iz škole zbog straha od vršnjačkog nasilja.

Kako bismo testirali postoje li spolne razlike u pojavnosti vršnjačkog zlostavljanja i posljedica izloženosti vršnjačkom nasilju, proveden je Mann-Whitneyev U-test, a rezultati testa, uz frekvencije odgovora (odvojeno za mladiće i djevojke) prikazane su u Tablici 3.

Tablica 3. Spolne razlike u učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju i posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca u posljednja 4 tjedna – Mann-Whitneyev U test

Iskustvo zlostavljanja i posljedice	Spol	Nikada	Jednom	Nekoliko puta	Jednom tjedno	Svaki dan	RANG	MW U	p
Svjedočenje zlostavljanju vršnjaka	M	2 882 (61,7)	557 (12,2)	715 (15,6)	120 (2,6)	360 (7,9)	4842,27	11522977,0	>0,05
	Ž	3 089 (60,9)	722 (14,2)	902 (17,8)	128 (2,5)	233 (4,6)	4808,48		
Izloženost zlostavljanju od strane vršnjaka	M	3 846 (84)	331 (7,2)	297 (6,5)	40 (0,9)	65 (1,4)	4727,19	11159888,5	<0,001
	Ž	4 057 (80)	474 (9,3)	429 (8,5)	58 (1,1)	56 (1,1)	4917,07		
Izloženost zlostavljanju od strane vršnjaka putem interneta	M	2 237 (91)	116 (4,7)	69 (2,8)	11 (0,4)	25 (1)	2533,09	3204223,0	<0,001
	Ž	2 357 (85,7)	222 (8,1)	145 (5,3)	16 (0,6)	10 (0,4)	2668,33		
Sudjelovanje u tučnjavi	M	4 015 (88)	328 (7,2)	149 (3,3)	34 (0,7)	36 (0,8)	5035,88	10577560,5	<0,001
	Ž	4 898 (96,6)	126 (2,5)	33 (0,7)	6 (0,1)	10 (0,2)	4622,07		
Izloženost prijetnjama ili ozljeđivanju od strane vršnjaka uz pomoć palice, noža ili boksera	M	4382 (95,7)	120 (2,6)	46 (1)	11 (0,2)	19 (0,4)	4895,89	11310440,0	<0,001
	Ž	4 995 (98,4)	58 (1,1)	20 (0,4)	1 (0)	3 (0,1)	4766,78		
Traženje liječničke pomoći zbog sudjelovanja u tučnjavi	M	4 478 (98)	56 (1,2)	22 (0,5)	4 (0,1)	9 (0,2)	4849,58	11470091,5	<0,001
	Ž	5 028 (99,1)	33 (0,7)	10 (0,2)	1 (0)	3 (0,1)	4798,12		
Izostajanje iz škole zbog straha od napada od strane vršnjaka	M	4 426 (96,7)	71 (1,6)	54 (1,2)	13 (0,3)	11 (0,2)	4836,31	11573338,0	>0,05
	Ž	4 931 (97,1)	74 (1,5)	57 (1,1)	8 (0,2)	8 (0,2)	4818,61		
Žrtva krađe ili uništavanja privatnog vlasništva	M	4 173 (91,2)	295 (6,4)	67 (1,5)	18 (0,4)	24 (0,5)	4873,30	11395362,5	<0,001
	Ž	4 719 (93)	275 (5,4)	63 (1,2)	8 (0,2)	9 (0,2)	4783,33		

Rezultati ukazuju kako postoje spolne razlike u učestalosti doživljavanja i činjenja nekoliko promatranih oblika vršnjačkog zlostavljanja i posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca uključenih u ovo istraživanje. Djevojke češće doživljavaju vršnjačko zlostavljanje od mladića (MW U = 11159888,5, $p < 0,001$) te izvještavaju i o češćoj izloženosti vršnjačkom zlostavljanju putem interneta (MW U = 3204223,0, $p < 0,001$) u odnosu na mladiće. Mladići češće sudjeluju u tučnjavama (MW U = 10577560,5, $p < 0,001$), češće su izloženi prijetnjama ili ozljeđivanju od strane vršnjaka uz pomoć palice, noža ili boksera (MW U = 11310440,0, $p < 0,001$) te češće traže liječničku pomoć zbog sudjelovanja u tučnjavi (MW U = 11310440,0, $p < 0,001$) od djevojaka. Isto tako, mladići češće doživljavaju krađu ili uništavanje privatnog vlasništva u usporedbi s djevojkama (MW U = 11395362,5, $p < 0,001$).

Razlike s obzirom na lokalitet testirane su Kruskal-Wallisovim testom, te su potom provedeni pojedinačni Mann-Whitneyevi testovi tamo gdje su značajne razlike utvrđene (Tablica 4.).

Tablica 4. Razlike u učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju i posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca u posljednja 4 tjedna s obzirom na lokalitet, odvojeno za mladiće i djevojke – Kruskal-Wallisov test i Mann-Whitneyev U test

Iskustvo zlostavljanja i posljedice	Lokalitet	Mladići			Djevojke		
		PR	KW χ^2	MW U	PR	KW χ^2	MW U
Svjedočenje zlostavljanju vršnjaka	VŽ	2273,00			2602,41		
	OS	2273,95			2697,57		VŽ>ZG**
	PU	2201,20	4,95		2464,49	23,34***	OS>PU, ST, ZG***
	ST	2372,27			2520,43		
	ZG	2286,53			2472,80		
Izloženost zlostavljanju od strane vršnjaka	VŽ	2303,43			2628,10		
	OS	2323,08			2616,08		VŽ>ST, ZG**
	PU	2266,20	5,22		2521,98	17,03**	VŽ>PU*
	ST	2334,30			2488,03		OS>ST, ZG*
	ZG	2263,89			2494,51		
Izloženost zlostavljanju od strane vršnjaka putem interneta	VŽ	1242,24			1433,68		
	OS	1229,46			1388,55		VŽ>ST***
	PU	1211,43	2,30		1310,22	24,57***	OS>PU**
	ST	1219,41			1333,49		OS>ST*
	ZG						

Iskustvo zlostavljanja i posljedice	Lokalitet	Mladići			Djevojke		
		PR	KW χ^2	MW U	PR	KW χ^2	MW U
Sudjelovanje u tučnjavi	VŽ	2309,36			2535,91		
	OS	2248,81			2553,58		
	PU	2201,11	6,58		2526,58	1,77	
	ST	2275,68			2525,81		
	ZG	2294,35			2536,08		
Izloženost prijetnjama ili ozljeđivanju od strane vršnjaka uz pomoć palice, noža ili boksera	VŽ	2256,69			2524,66		
	OS	2289,67			2540,34		
	PU	2339,27	7,44		2515,84	5,78	
	ST	2280,63			2536,13		
	ZG	2298,37			2548,25		
Traženje liječničke pomoći zbog sudjelovanja u tučnjavi	VŽ	2261,06			2527,86		
	OS	2283,90			2545,52		
	PU	2289,17	7,97		2532,33	2,52	
	ST	1219,41			2537,34		
	ZG	2288,24			2539,64		
Izostajanje iz škole zbog straha od napada od strane vršnjaka	VŽ	2278,49			2529,17		
	OS	2308,43			2562,30		
	PU	2296,42	3,20		2561,46	6,59	
	ST	2294,26			2550,20		
	ZG	2281,57			2526,98		
Žrtva krađe ili uništavanja privatnog vlasništva	VŽ	2272,70			2489,58		
	OS	2271,13			2549,25		
	PU	2212,81	7,44		2496,96	9,33*	OS>VŽ* ZG>VŽ**
	ST	2323,03			2523,08		
	ZG	2302,86			2560,26		

PR = prosječni rang; KW χ^2 = Kruskal-Wallisov hi-kvadrat; MW U = Mann-Whitneyev test

Iz rezultata je primjetno kako su razlike u odnosu na lokalitet utvrđene samo kod djevojaka. Najveći efekt razlika (KV χ^2 = 24,57; $p < 0,001$) utvrđen je kod izloženosti zlostavljanju od strane vršnjaka putem interneta, zatim kod svjedočenja zlostavljanju vršnjaka (KV χ^2 = 23,34; $p < 0,001$) te izloženosti zlostavljanju od strane vršnjaka (KV χ^2 = 17,03; $p < 0,01$). Mali, ali značajni efekti razlika su kod djevojaka još utvrđeni kod doživljaja krađe ili uništavanja privatnog vlasništva od strane vršnjaka. Dobiveni rezultati sugeriraju izraženije rizike kod djevojaka koje dolaze iz gradova Varaždina i Osijeka u odnosu na druge lokalitete kada je riječ o navedenim iskustvima i posljedicama vršnjačkog nasilja.

S ciljem utvrđivanja dobnih razlika u učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju i posljedica vršnjačkog nasilja, dobne razlike su testirane korištenjem razreda kao nezavisne varijable. Ovaj pristup je odabran s obzirom na visoku korelaciju između razreda i dobi srednjoškolaca ($r=0,894$; $p<0,001$). Proveden je Kruskal-Wallisov test, te potom pojedinačni Mann-Whitneyevi testovi tamo gdje su značajne razlike utvrđene. Rezultati su prikazani odvojeno za mladiće i djevojke (Tablica 5.).

Tablica 5. Razlike u učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju i posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca u posljednja 4 tjedna s obzirom na razred, odvojeno za mladiće i djevojke – Kruskal-Wallisov test i Mann-Whitneyev U test

Iskustvo zlostavljanja i posljedice	Razred	Mladići		Djevojke			
		PR	KW χ^2	MW U	PR	KW χ^2	MW U
Svjedočenje zlostavljanju vršnjaka	1.r	2199,57			2410,50		
	2.r	2292,04	11,39**	2r>1r* 3r>1r***	2585,94	19,60***	2r,3r>1r*** 4r>1r*
	3.r	2355,15			2610,53		
	4.r	2296,10			2515,72		
Izloženost zlostavljanju od strane vršnjaka	1.r	2228,85			12,00**		
	2.r	2272,48	2555,81				
	3.r	2337,86	2587,65				
	4.r	2320,39	2503,61				
Izloženost zlostavljanju od strane vršnjaka putem interneta	1.r	1221,31	0,75		1342,75	4,886	
	2.r	1227,61		1391,26			
	3.r	1223,79		1383,78			
	4.r	1238,60		1353,99			
Sudjelovanje u tučnjavi	1.r	2261,88	10,31*	3r>1r* 3r>4r**	2540,75	10,03*	1r>4r* 2r>3r* 2r>4r**
	2.r	2284,97			2555,50		
	3.r	2327,80			2516,05		
	4.r	2227,01			2501,93		
Izloženost prijeljama ili ozljeđivanju od strane vršnjaka uz pomoć palice, noža ili boksera	1.r	2291,72	3,98		2540,92	1,77	
	2.r	2296,38		2530,14			
	3.r	2292,68		2525,24			
	4.r	2269,25		2528,99			

Iskustvo zlostavljanja i posljedice	Razred	Mladići			Djevojke		
		PR	KW χ^2	MW U	PR	KW χ^2	MW U
Traženje liječničke pomoći zbog sudjelovanja u tučnjavi	1.r	2276,39	3,50		2529,41	10,45**	2r>3r** 2r>4r*
	2.r	2278,78			2548,58		
	3.r	2297,07			2520,49		
	4.r	2276,12			2522,87		
Izostajanje iz škole zbog straha od napada od strane vršnjaka	1.r	2281,89	3,93		2533,56	9,76*	2r>4r**
	2.r	2300,37			2558,27		
	3.r	2288,12			2528,30		
	4.r	2265,65			2504,40		
Žrtva krađe ili uništavanja privatnog vlasništva	1.r	2305,33	4,62		2564,92	9,18*	1r>4r** 2r>4r*
	2.r	2289,81			2540,38		
	3.r	2293,48			2518,57		
	4.r	2246,08			2489,13		

PR = prosječni rang; KW χ^2 = Kruskal-Wallisov hi-kvadrat; MW U = Mann-Whitneyev test

Kod djevojaka su dobne razlike utvrđene kod više promatranih iskustava vršnjačkog nasilja i posljedica vezanih uz vršnjačko nasilje u usporedbi s razlikama kod mladića. Najveći efekt razlika (KV $\chi^2 = 19,60$; $p < 0,001$) utvrđen je kod svjedočenja zlostavljanju od strane vršnjaka. Učenice viših razreda srednje škole imaju češće to iskustvo od učenica prvih razreda. Značajni, ali mali efekti dobnih razlika su kod djevojaka još utvrđeni kod pojave izloženosti zlostavljanju od strane vršnjaka, sudjelovanja u tučnjavi, traženju liječničke pomoći zbog sudjelovanja u tučnjavi, izostajanju iz škole zbog straha od napada od strane vršnjaka te iskustva krađe ili uništavanja imovine od strane vršnjaka. U tučnjavi više sudjeluju učenice 1. i 2. razreda te su ove dobne skupine djevojaka i češće žrtve krađe ili uništavanja imovine. Kod mladića su značajni, ali mali efekti dobnih razlika utvrđeni kod pojave izloženosti zlostavljanju od strana vršnjaka (KV $\chi^2 = 12,00$; $p < 0,01$) i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju (KV $\chi^2 = 11,39$; $p < 0,01$) pri čemu o ovim iskustvima češće izvještavaju učenici viših razreda od učenika 1. razreda. Također postoje razlike i kod sudjelovanja u tučnjavi (KV $\chi^2 = 10,31$; $p < 0,05$) o čemu češće izvještavaju učenici 3. razreda u odnosu na 1. i 4. razrede.

Testirana je i značajnost razlika u učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju i posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca s obzirom na vrstu školskog usmjerenja koju srednjoškolci pohađaju (Tablica 6.).

Tablica 6. Razlike u učestalosti doživljavanja, činjenja i svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju i posljedica vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca vršnjačkog nasilja i posljedica izloženosti nasilju s obzirom na vrstu školskog usmjerenja, odvojeno za mladiće i djevojke – Kruskal-Wallisov test i Mann-Whitneyev U test

Iskustvo zlostavljanja i posljedice	Vrsta škole	Mladići			Djevojke		
		PR	KW χ^2	MW U	PR	KW χ^2	MW U
Svjedočenje zlostavljanju vršnjaka	3S	2267,37			2466,57		
	4S	2331,01	8,44**	4S>G**	2576,64	6,26*	4S>3S*
	G	2207,11			2534,17		
Izloženost zlostavljanju od strane vršnjaka	3S	2277,45			2475,71		
	4S	2301,29	0,87		2603,89	20,11***	4S>3S** 4S>G***
	G	2278,78			2474,46		
Izloženost zlostavljanju od strane vršnjaka putem interneta	3S	1233,76			1462,99		
	4S	1222,89	1,20		1399,06	24,32***	3S, 4S>G***
	G	1241,01			1321,98		
Sudjelovanje u tučnjavi	3S	2265,21			2526,08		
	4S	2287,56	0,83		2548,60	2,99	
	G	2288,02			2526,14		
Izloženost prijetnjama ili ozljeđivanju od strane vršnjaka uz pomoć palice, noža ili boksera	3S	2289,77			2541,02		
	4S	2292,52	0,37		2540,36	0,72	
	G	2281,75			2543,50		
Traženje liječničke pomoći zbog sudjelovanja u tučnjavi	3S	2279,39			2538,03		
	4S	2285,18	0,84		2540,30	0,64	
	G	2291,91			1533,69		
Izostajanje iz škole zbog straha od napada od strane vršnjaka	3S	2303,78			2546,18		
	4S	2274,86	5,13		2548,64	5,50	
	G	2299,46			2515,95		
Žrtva krađe ili uništavanja privatnog vlasništva	3S	2277,54			2544,70		
	4S	2299,70	1,33		2540,51	0,72	
	G	2277,80			2524,86		

PR = prosječni rang; KW χ^2 = Kruskal-Wallisov hi-kvadrat; MW U = Mann-Whitneyev test

Iz tablice je uočljivo kako su značajni efekti razlika s obzirom na tip škole prisutniji kod djevojaka. Najveći efekti razlika su kod djevojaka utvrđeni kod učestalosti izloženosti zlostavljanju putem interneta (KW $\chi^2 = 24,32$; $p < 0,001$) pri čemu učenice

strukovnih trogodišnjih i četverogodišnjih programa češće izvještavaju o tome od učenica iz gimnazija. Mali, ali značajni efekti razlika su kod djevojaka još utvrđeni kod izloženosti vršnjačkom zlostavljanju od strane vršnjaka o čemu češće izvještavaju učenice četverogodišnjih strukovnih programa te kod pojave svjedočenja zlostavljanju vršnjaka. Kod mladića su značajni, mali efekti razlika utvrđeni kod svjedočenja vršnjačkom zlostavljanju pri čemu ga češće doživljavaju učenici četverogodišnjih strukovnih programa nego gimnazija.

RASPRAVA

Rezultati ovog istraživanja potvrdili su prisutnost vršnjačkog zlostavljanja i određenih posljedica vezanih uz vršnjačko nasilje kod srednjoškolaca u Hrvatskoj te ukazali na određene specifičnosti promatranih iskustava s obzirom na spol, lokalitet, dob (razred) i vrstu školskog usmjerenja koju učenici pohađaju. Značajan udio srednjoškolaca u ovom uzorku, njih 38,9%, barem je jednom u posljednjih mjesec dana svjedočilo vršnjačkom zlostavljanju dok svakodnevno tome svjedoči 6% srednjoškolaca u uzorku. Gotovo 20% učenika je barem jednom bilo izloženo zlostavljanju od strane vršnjaka u promatranom razdoblju. Dobiveni rezultati u skladu su s onima dobivenima u istraživanju o zdravstvenom ponašanju učenika u Hrvatskoj provedenom 2017./2018. godine (Capak, 2020.) prema kojemu je 16% učenika u dobi od 15 godina najmanje 2 puta u nazad nekoliko mjeseci bilo žrtva vršnjačkog nasilja. Međutim, dobiveni rezultati nešto su niži od rezultata dobivenih u istraživanju Rajhvajn Bulat i Ajduković (2012.) u kojemu 37,8% srednjoškolaca izvještava o tome da doživljava barem jedan oblik nasilja jednom tjedno ili češće. Na razlike u navedenim rezultatima mogao je utjecati način na koji je u spomenutom istraživanju operacionalizirano vršnjačko nasilje. Autorice su koristile instrument koji je ispitivao prisutnost pojedinih oblika vršnjačkog nasilja, dok su čestice u instrumentu korištenom u ovom istraživanju bile usmjerene na ispitivanje prisutnosti zlostavljanja što je moglo utjecati na to da su sudionici istraživanja navedeno ponašanje, koje je po intenzitetu ekstremnije, percipirali manje prisutnim. Iz navedenog razloga uspoređivanje rezultata ovih dvaju istraživanja je ograničeno.

Rezultati vezani uz sudjelovanje u tučnjavi, pojavu primanja prijetnji ili ozljeđivanja predmetima poput palice, noža ili boksera ukazuju na niže udjele srednjoškolaca koji su imali takva iskustva, no s obzirom na ozbiljnost posljedica koje ona mogu imati, zahtijevaju posebnu pozornost. Što se tiče izloženosti zlostavljanju od strane vršnjaka putem interneta, ona se pokazala nešto nižom od učestalosti ostalih oblika nasilničkog ponašanja iako udio učenika koji je barem jednom imao to iskustvo u proteklih mjesec dana nikako nije zanemariv, njih 11,8%. Ovaj podatak o pojavnosti navedenog ponašanja u skladu je s rezultatima ranije provedenog istraživanja s adolescentima u Hrvatskoj (Vejmelka, Strabić i Jazvo, 2017.).

Vezano uz spolne razlike, analiza je pokazala da djevojke češće od mladića izvještavaju o tome da su bile žrtve vršnjačkog zlostavljanja što nije u skladu s postavljenom hipotezom. Ranija istraživanja su oprečna. Značajan broj njih ukazuje da je veća vjerojatnost da će mladići biti uključeni u vršnjačko nasilje, bilo kao žrtve ili kao počinitelji vršnjačkog nasilja nego djevojke (Zych, 2020.; Košir i sur., 2020.; Ma, 2002.; WHO, 2015.) dok UNESCO (2018.) navodi kako su djevojke i mladići jednako izloženi vršnjačkom zlostavljanju te da je globalno i u većini regija, prevalencija vršnjačkog zlostavljanja slična u odnosu na spol. U ovom je istraživanju iskustvo doživljenog vršnjačkog zlostavljanja ispitano jednom česticom što je moglo utjecati na to da mladići iskustva izloženosti vršnjačkom nasilju ne doživljavaju kao iskustva koja bi definirali kategorijom ozbiljnijeg zlostavljanja već ih doživljavaju uobičajenijim, malo grubljim načinom ophođenja s vršnjacima istog spola.

U ovdje prikazanom istraživanju djevojke i mladići razlikuju se u oblicima vršnjačkog zlostavljanja koji čine ili doživljavaju. Mladići češće sudjeluju u tučnjavama, češće su izloženi prijetnjama ili ozljeđivanju od strane vršnjaka uz pomoć palice, noža ili boksera te češće traže liječničku pomoć zbog sudjelovanja u tučnjavi od djevojaka što je u skladu s postavljenim hipotezama. Oni također češće doživljavaju krađu ili uništavanje privatnog vlasništva u usporedbi s djevojkama. Navedeno je u skladu i s ranijim istraživanjima (UNESCO, 2018.). Veća je vjerojatnost da će dječaci doživjeti fizičko nasilje od vršnjaka nego djevojčice (Farrington, 1993.; Olweus, 1993.; Scheithauer i sur., 2006.). Navedenu razliku među spolovima može se pojašniti socijalizacijskim čimbenicima, ali se može pripisati i većoj fizičkoj snazi dječaka te činjenici da dječaci obično imaju šire i difuznije socijalne mreže pa je relacijsko nasilje kod dječaka manje učinkovito (Rivers i Smith, 1994.).

Ranija istraživanja pokazala su da se mladići i djevojke ne razlikuju u čestini sudjelovanja u nasilničkim ponašanjima na internetu (Hinduja i Patchin, 2008.; Smith i sur., 2008.; Vejmelka, Strabić i Jazvo, 2017.). Djevojke u našem istraživanju češće izvještavaju o izloženosti vršnjačkom zlostavljanju putem interneta od mladića što nije u skladu s postavljenom hipotezom. Budući da je naše istraživanje uključivalo isključivo procjenu izloženosti, a ne ukupnog sudjelovanja u nasilničkom ponašanju na internetu, navedeno je moglo utjecati na razlike u dobivenim rezultatima i ranija istraživanja. Međutim, moguće je da je ova razlika odraz češće uključenosti djevojaka u relacijske oblike vršnjačkog nasilja (Silva i sur., 2013.) što do izražaja dolazi u virtualnom okruženju.

U odnosu na razlike u pojavi vršnjačkog zlostavljanja s obzirom na lokalitet, one su utvrđene samo na uzorku djevojaka. Tako srednjoškolke u određenim sredinama, Varaždinu i Osijeku, češće doživljavaju zlostavljanje od strane vršnjaka općenito i putem interneta, češće svjedoče zlostavljanju vršnjaka te su češće bile žrtve krađe ili uništavanja privatnog vlasništva od strane vršnjaka. Za dublje razumijevanje dobivenih razlika potrebna su dodatna istraživanja s obzirom na to da mnogo rizičnih čimbenika u okruženju utječe na pojavu nasilničkog ponašanja kod mladih

(Zych, Farrington i Ttofi, 2019.) poput visoke stope nasilja u zajednici (Bradshaw i sur., 2009.) ili slabe kohezije u zajednici (Orpinas i Horne, 2006.). Također, zajednice se razlikuju u prisutnosti zaštitnih čimbenika vezanih uz pojavu vršnjačkog nasilja poput pojave poticanja prosocijalnih ponašanja u zajednici (Hawkins, Catalano i Arthur, 2002.) i osjećaja sigurnosti u zajednici (Swearer i sur., 2012.). Svakako je važno utvrđene razlike uvažiti prilikom planiranja lokalnih preventivnih strategija vršnjačkog nasilja i mjera podrške djeci i mladima.

S obzirom na dobne razlike u pojavnosti vršnjačkog zlostavljanja, u ovom su istraživanju utvrđene dobne razlike u slučaju svjedočenja i izloženosti zlostavljanju vršnjaka, sudjelovanja u tučnjavi te doživljavanju posljedica te su dobne razlike za određene promatrane pojave izraženije kod djevojaka. Učenice viših razreda češće svjedoče zlostavljanju drugih od učenica 1. razreda, dok su učenice 2. i 3. razreda češće bile izložene zlostavljanju od strane vršnjaka. Učenice nižih razreda češće sudjeluju u tučnjavi, češće su žrtve krađe ili uništavanja privatnog vlasništva, te češće traže liječničku pomoć zbog sudjelovanja u tučnjavi od onih u 3. i 4. razredu. Kod mladića učenici viših razreda češće izvještavaju o izloženosti zlostavljanju od strane vršnjaka i svjedočenju vršnjačkom nasilju od onih u 1. razredu. Također, učenici 3. razreda češće sudjeluju u tučnjavi od učenika 1. i 4. razreda. Ovo istraživanje pokazalo je kako su srednjoškolci, polaznici 2. i 3. razreda rizičniji za pojavu vršnjačkog zlostavljanja što je moguće pojasniti time da se tada formiraju trajnije vršnjačke skupine u odnosu na 1. razred što može potencirati određene sukobe unutar i između skupina i pojedinaca. Manja učestalost ovih ponašanja u 4. razredu može biti rezultat procesa maturacije (Morales-Vives i sur., 2014.). Zanimljivo je da nisu utvrđene dobne razlike u doživljavanju zlostavljanja na internetu za oba spola kao niti u izloženosti prijetnjama ili ozljeđivanju od strane vršnjaka uz pomoć palice, noža ili boksera.

Razlike s obzirom na tip škole prisutnije su kod djevojaka. Učenice četverogodišnjih strukovnih programa češće svjedoče vršnjačkom zlostavljanju od onih u trogodišnjim školama i češće su izložene zlostavljanju vršnjaka od učenica u drugim školama. Isto tako, učenice iz strukovnih škola češće su izložene zlostavljanju putem interneta od učenica iz gimnazija. Kod mladića, učenici četverogodišnjih strukovnih programa češće svjedoče vršnjačkom zlostavljanju od gimnazijalaca. S obzirom na vrstu škole koju pohađaju, teško je pronaći inozemna istraživanja koja bi bila usporediva zbog razlika u obrazovnom sustavu, no domaća istraživanja govore u prilog tezi da se učenici iz strukovnih škola više i češće uključuju u različita rizična ponašanja (Livazović i Bojčić, 2019.). Međutim, treba naglasiti da su za kvalitetnije razumijevanje čimbenika koji doprinose razlikama u pojavnosti vršnjačkog zlostavljanja kod učenika različitih obrazovnih programa nužna buduća istraživanja koja će uključivati i varijable vezane uz kvalitetu školskog okruženja poput kvalitete školske psiho-socijalne klime, odnosa nastavnika i učenika, prisutnost resursa podrške za učenike i nastavnike, povezanost sa školom, prilike za prosocijalni angažman učenika i slično.

Ograničenja istraživanja

Ovim istraživanjem nastojalo se steći uvid u pojavu vršnjačkog zlostavljanja i određenih posljedica vezanih uz iskustvo vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca u Hrvatskoj. U Gradu Zagrebu je s tim ciljem osiguran reprezentativan uzorak dok se u ostalim uključenim gradovima nastojalo maksimalno približiti takvom uzorku mladih. U budućim bi istraživanjima radi reprezentativnosti uzorka bilo poželjno uključiti i srednjoškolce iz manjih, ruralnih mjesta. U odnosu na korišteni instrumentarij, postoje određena ograničenja koja je nužno istaknuti. Iako čestice skale ispituju pojavu vršnjačkog zlostavljanja, postoji vjerojatnost kako sudionici nisu imali potpuno i istovjetno razumijevanje tog pojma te su ga moguće poistovjećivali s pojmom vršnjačkog nasilja. Za dobivanje kvalitetnijeg uvida u pojave nasilničkog ponašanja i vršnjačkog zlostavljanja kod adolescenata u Hrvatskoj bilo bi poželjno koristiti sveobuhvatnije i zasebne mjere navedenih pojava pri čemu će sudionicima istraživanja biti jasno definirana svaka od navedenih pojava. Isto tako, treba naglasiti kako su podaci prikupljeni isključivo metodom samoprocjene te je moguće da je dio sudionika istraživanja dao socijalno poželjne odgovore s obzirom na osjetljivost pitanja. Za stjecanje objektivnije slike o vršnjačkom zlostavljanju i vršnjačkom nasilju kod mladih bilo bi poželjno u istraživanja uključiti i procjene nastavnika, roditelja te bliskih vršnjaka. Također, kao moguće ograničenje treba navesti i to da je s obzirom na značajan broj konstrukata koji su bili ispitivani u širem istraživanju, ispunjavanje upitnika za dio učenika moglo biti zahtjevno jer je trajalo 45 minuta. Navedeno je moglo utjecati na kvalitetu ponuđenih odgovora tog dijela učenika. Važno je napomenuti i da je cjelokupno istraživanje provedeno prije pojave pandemije COVID-19 virusa koja je u značajnoj mjeri utjecala na modalitete održavanja nastavnog procesa i socijalne interakcije srednjoškolaca. Vrlo je vjerojatno da su navedene okolnosti mogle utjecati na pojavnost vršnjačkog nasilja i zlostavljanja kod srednjoškolaca što bi bilo vrijedno istražiti u post COVID-19 okolnostima.

ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja potvrđuju potrebu za sustavnim provođenjem sveobuhvatnih, znanstvenih i na dokazima utemeljenih intervencija usmjerenih na prevenciju pojave vršnjačkog nasilja te pružanje podrške mladima uključenima u navedena ponašanja, bilo kao počiniteljima nasilja, žrtvama i/ili svjedocima. Mnoga strana istraživanja potvrđuju potencijal predškolskih i školskih preventivnih programa i strategija u prevenciji vršnjačkog nasilja (Evans, Fraser i Cotter, 2014.; Farrington i Ttofi, 2009.; Fox, Farrington i Ttofi, 2012.; Gaffney, Farrington i Ttofi, 2019.; Gaffney, Ttofi i Farrington, 2021.; Sung Hong i Espelage, 2012.; Ttofi i Farrington, 2011.). Da bi takvi programi bili učinkoviti, važno je da prije svega budu znan-

stveno utemeljeni (Nation i sur., 2003.) te da se sustavno provode, od predškolske do srednjoškolske dobi. Isto tako, nužno je osigurati preventivne strategije i programe usmjerene na različite skupine djece i mladih, ovisno o njihovim potrebama i stupnju rizika za uključivanje, odnosno doživljavanje vršnjačkog nasilja i zlostavljanja. Iz tog je razloga važno provoditi strategije i programe na svim razinama prevencije, od univerzalnih, selektivnih do indiciranih (Bradshaw, 2015.). Osim preventivnih ulaganja, nužno je osigurati i adekvatnu psiho-socijalnu podršku učenicima uključenima u vršnjačko nasilje i zlostavljanje.

Provedeno istraživanje ukazuju nam da postoje određene specifičnosti kod srednjoškolaca u odnosu na vršnjačko nasilje vezane uz spol, lokalitet, dob i vrstu obrazovnog programa koji polaze. Korištenje spoznaja dobivenih ovim i drugim istraživanjima u području vršnjačkog nasilja nužno je prilikom kreiranja i definiranja početka provođenja te odabira specifičnih preventivnih i psiho-socijalnih intervencija podrške u odgojno-obrazovnom sustavu i zajednici budući da navedeno može značajno unaprijediti njihov učinak. Iako su potrebna sveobuhvatnija istraživanja, dobiveni nam rezultati sugeriraju kako su i djevojke i mladići izloženi različitim oblicima vršnjačkog zlostavljanja, odnosno nasilja, da se razdoblje 2. i 3. razreda čini posebno osjetljivo za pojavu vršnjačkog nasilja kod srednjoškolaca te da su određene lokalne zajednice kao i srednjoškolski programi rizičniji za pojavu vršnjačkog nasilja kod djevojaka.

Važno je istaknuti kako je Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske 2020. godine usvojilo Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama 2020. – 2024., što, uz ostale inicijative, ukazuje na senzibilitet stručnjaka i donositelja odluka na problem vršnjačkog nasilja u našoj zemlji. Međutim, da bi *policy* strategije prevencije bile uspješno implementirane, potrebna su kontinuirana ulaganja u unaprjeđenje sustava i nositelje mjera te snažna politička volja da one budu zaista i realizirane. Za uspješno djelovanje na pojavu vršnjačkog nasilja, osim intervencija u školskom okruženju, nužne su i one usmjerene na ostale sustave kojima pojedinac pripada. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO, 2015., 2019.) tako ističe važnost djelovanja na problem vršnjačkog nasilja i zlostavljanja kroz obiteljske intervencije koje promoviraju razvoj kvalitetnih obiteljskih odnosa; intervencije usmjerene na promociju ravnopravnosti spolova u društvu općenito; zaštitu i osnaživanje potencijalnih žrtava nasilničkog ponašanja; smanjivanje dostupnosti oružja i sredstava ovisnosti te promociju adekvatnih kulturoloških normi i vrijednosti koje umanjuju vjerojatnost pojave nasilničkog ponašanja u širem društvenom kontekstu. Kompleksnost fenomena vršnjačkog nasilja i zlostavljanja zahtijeva višesustavan, sveobuhvatan i kontinuiran pristup da bi se na njega uspješno djelovalo.

LITERATURA

1. Ajduković, M. & Keresteš, G. (ur.) (2020). *Etički kodeks istraživanja s djecom* (drugo revidirano izdanje). Zagreb: Vijeće za djecu Republike Hrvatske.
2. Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama 2020. – 2024. Preuzeto s: <https://mzo.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/StrucnaTijela/Akcijски%20plan%20za%20prevenciju%20nasilja%20u%20skolama%20za%20razdoblje%20od%202020.%20do%202024.%20godine.pdf> (5.7.2021.).
3. Archer, J. & Cote, S. (2005). Sex differences in aggressive behavior. In: Tremblay, R. E., Hartup, W. W. & Archer, J. (eds.), *Developmental origins of aggression*. Guilford Press, 425-443.
4. Baldry, A. C. & Farrington, D. P. (2000). Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 10, 17-31.
5. Barzilay, S., Klomek, A. B., Apter, A., Carli, V., Wasserman, C. & Hadlaczky, G. (2017). Bullying victimization and suicide ideation and behavior among adolescents in Europe: A 10-country study. *Journal of Adolescent Health*, 61 (2), 179-186.
6. Bradshaw C. P. (2015). Translating research to practice in bullying prevention. *The American Psychologist*, 70 (4), 322-332. <https://doi.org/10.1037/a0039114>
7. Bradshaw, C. P., Rodgers, C. R. R., Ghandour, L. A. & Garbarino, J. (2009). Social-cognitive mediators of the association between community violence exposure and aggressive behavior. *School Psychology*, 24 (3), 199-210.
8. Brown, S. L., Birch, D. A. & Kancherla, V. (2005). Bullying perspectives: Experiences, attitudes, and recommendations of 9- to 13-year-olds attending health education centers in the United States. *Journal of School Health*, 75 (10), 384-392.
9. Brunstein Klomek, A., Barzilay, S., Apter, A., Carli, V., Hoven, C. W. & Sarchiapone, M. (2019). Bi-directional longitudinal associations between different types of bullying victimization, suicide ideation/attempts, and depression among a large sample of European adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 60 (2), 209-215.
10. Buljan-Flander, G., Durman-Marijanović, Z. & Ćorić-Poljar, R. (2007). Pojava nasilja među djecom s obzirom na spol, dob i prihvaćenost/odbačenost u školi. *Društvena istraživanja*, 16 (1-2), 157-174.
11. Capak, K. (ur.) (2020). *Istraživanje o zdravstvenom ponašanju učenika – HBSC 2017/2018*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
12. Clemmensen, L., Jepsen, J. R. M., van Os, J., Blijd-Hoogewys, E. M., Rimvall, M. K. & Olsen, E. M. (2020). Are theory of mind and bullying separately associated with later academic performance among preadolescents? *The British Journal of Educational Psychology*, 90, 62-76.

13. Coloroso, B. (2004.) *Nasilnik, žrtva i promatrač*. Zagreb: Bios.
14. de Bolle, M. & Tackett, J. L. (2013). Anchoring bullying and victimization in children within a five-factor model-based person-centred framework. *European Journal of Personality*, 27 (3), 280-289. <https://doi.org/10.1002/per.1901>
15. de Bruyn, E. H., Cillessen, A. H. N. & Wissink, I. B. (2010). Associations of peer acceptance and perceived popularity with bullying and victimization in early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 30 (4), 543-566. <https://doi.org/10.1177/0272431609340517>
16. Due, P., Holstein, B.E., Lynch, J., Diderichsen, F., Gabhain, S.N., Scheidt, P. & Currie, C. (2005). Bullying and symptoms among school-aged children: International comparative cross sectional study in 28 countries. *European Journal of Public Health*, 15 (2), 128-132.
17. Duru, E. & Balkis, M. (2018). Exposure to school violence at school and mental health of victimized adolescents: The mediation role of social support. *Child Abuse & Neglect*, 76, 342-352.
18. Espejo-Siles, R., Zych, I., Farrington, D. P. & Llorent, V. J. (2020). Moral disengagement, victimization, empathy, social and emotional competencies as predictors of violence in children and adolescents. *Children and Youth Services Review*, 118, 105337. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105337>
19. Esposito, C., Bacchini, D. & Affuso, G. (2019). Adolescent non-suicidal self-injury and its relationships with school bullying and peer rejection. *Psychiatry Research*, 274, 1-6.
20. Evans, C. B. R., Fraser, M. W. & Cotter, K. L. (2014). The effectiveness of school-based bullying prevention programs: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 19 (5), 532-544. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.07.004>
21. Farrington, D.P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Crime and Justice*, 17, 381-458.
22. Farrington, D. P. & Ttofi, M. M. (2009). *School-based programs to reduce bullying and victimization* (Campbell Systematic Reviews No. 6). Oslo: Campbell Corporation. <http://doi.org/10.4073/csr.2009.6>
23. Felix, E. D. & McMahon, S. D. (2006). Gender and multiple forms of peer victimisation: How do they influence adolescent psychosocial adjustment?. *Violence and Victims*, 21 (6), 707-724.
24. Ford, R., King, T., Priest, N. & Kavanagh, A. (2017). Bullying and mental health and suicidal behavior among 14-to 15-year-olds in a representative sample of Australian children. *The Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 51 (9), 897-908.
25. Fox, B., Farrington, D. & Ttofi, M. (2012). Successful bullying prevention programs: Influence of research design, implementation features, and program components. *International Journal of Conflict and Violence*, 6, 273-283.

26. Gaffney, H., Farrington, D. P. & Ttofi, M. M. (2019). Examining the effectiveness of school-bullying intervention programs globally: A meta-analysis. *International Journal of Bullying Prevention*, 1, 14-31. <https://doi.org/10.1007/s42380-019-0007-4>
27. Gaffney, H., Ttofi, M. M. & Farrington, D. P. (2021). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying perpetration and victimization: An updated systematic review and meta-analysis. *Campbell systematic reviews*, 17 (2), 1143. <https://doi.org/10.1002/cl2.1143>
28. Gladden, R. M., Vivolo-Kantor, A. M., Hamburger, M. E. & Lumpkin, C. D. (2014). *Bullying surveillance among youths: Uniform definitions for public health and recommended data elements, Version 1.0*. Atlanta; National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention and U.S. Department of Education.
29. Hawker, D. S. J. & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 441-455.
30. Hawkins, J. D., Catalano, R. F. & Arthur, M. W. (2002). Promoting science-based prevention in communities. *Addictive Behaviors*, 27, 951-976.
31. Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2007). Offline consequences of online victimization: School violence and delinquency. *Journal of School Violence*, 6 (3), 89-112.
32. Holt, M. K., Vivolo-Kantor, A. M., Polanin, J. R., Holland, K. M., DeGue, S., Matjasko, J. L., Wolfe, M. & Reid, G. (2015). Bullying and suicidal ideation and behaviors: A meta-analysis. *Pediatrics*, 135 (2), 496-509. <https://doi.org/10.1542/peds.2014-1864>
33. Košir, K., Klasinc, L., Špes, T., Pivec, T., Cankar, G. & Horvat, M. (2020). Predictors of self-reported and peer-reported victimization and bullying behavior in early adolescents: The role of school, classroom, and individual factors. *European Journal of Psychology of Education*, 35 (2), 381-402. <https://doi.org/10.1007/s10212-019-00430-y>
34. Koyanagi, A., Oh, H., Carvalho, A. F., Smith, L., Haro, J. M. & Vancampfort, D. (2019). Bullying victimization and suicide attempt among adolescents aged 12–15 years from 48 countries. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 58 (9), 907-918.
35. Li, J., Mahamadou Sidibe, A., Shen, X. & Hesketh, T. (2019). Incidence, risk factors and psychosomatic symptoms for traditional bullying and cyberbullying in Chinese adolescents. *Children and Youth Services Review*, 107, 104-511. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104511>
36. Livazović, G. & Bojčić, K. (2019). Problem gambling in adolescents: What are the psychological, social and financial consequences? *BMC Psychiatry*, 19, 1, 1-15. <https://doi.org/10.1186/s12888-019-2293-2>

37. Ma, X. (2002). Bullying in middle school: Individual and school characteristics of victims and offenders, school effectiveness and school improvement. *International Journal of Research, Policy and Practice*, 13, 63-89.
38. Menesini, E., Modena, M. & Tani, F. (2009). Bullying and victimization in adolescence: Concurrent and stable roles and psychological health symptoms. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development*, 170, 2, 115-134. <http://doi.org/10.3200/GNTP.170.2.115-134>
39. Mihić, J., Novak, M. & Bašić, J. (2010). Zajednice koje brinu: CTC Upitnik za djecu i mlade u procjeni potreba za preventivnim intervencijama. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (3), 391-412.
40. Morales-Vives, F., Camps, E., Lorenzo-Seva, U. & Vigil-Colet, A. (2014). The role of psychological maturity in direct and indirect aggressiveness in Spanish adolescents. *The Spanish Journal of Psychology*, 17, 16. <https://doi.org/10.1017/sjp.2014.18>
41. Nansel, T. Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simmons-Morton, B. & Schmidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of American Medical Association*, 285 (16), 2094-2100.
42. Nation, M., Crusto, C., Wandersman, A., Kumpfer, K., Seybolt, D., Morrissey-Kane, E. & Davino, K. (2003). What works in prevention: Principles of effective prevention programs. *The American Psychologist*, 58, 449-456. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.58.6-7.449>
43. Nielsen, M. B., Tangen, T., Idsoe, T., Matthiesen, S. B. & Magerøy, N. (2015). Post-traumatic stress disorder as a consequence of bullying at work and at school. A literature review and meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 21, 17-24.
44. Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers, Inc.
45. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi*. Zagreb: Školska knjiga.
46. Orpinas, P. & Horne, A. M. (2006). Risk and protective factors for bullying and aggression. In: Orpinas, P. & Horne, A. M. (eds.), *Bullying prevention: Creating a positive school climate and developing social competence*. Washington, DC: American Psychological Association, 33-53.
47. Ostberg, V., Modin, B. & Låftman, S. B. (2018). Exposure to school bullying and psychological health in young adulthood: A prospective 10-year follow-up study. *Journal of School Violence*, 17 (2), 194-209.
48. Pichel, R., Feijoo, S. S., Manuel, I. & Varela-Mallou, J. (2022). Analysis of the relationship between school bullying, cyberbullying, and substance use. *Children and Youth Services Review*, 134 (1), 106-369. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106369>

49. Rajhvajn Bulat, L. & Ajduković, M. (2012). Obiteljske i psihosocijalne odrednice vršnjačkoga nasilja među mladima. *Psihologijske teme*, 21 (1), 167-194.
50. Rivers, I. & Smith, P. K. (1994). Types of bullying behaviour and their correlates. *Aggressive Behavior*, 20, 359-368.
51. Scheithauer, H. Hayer, T., Petermann, F. & Jugert, G. (2006). Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: Age trends, gender differences, and correlates. *Aggressive Behavior*, 32 (3), 261-275.
52. Silva, M. A., Pereira, B., Mendonça, D., Nunes, B. & de Oliveira, W. A. (2013). The involvement of girls and boys with bullying: An analysis of gender differences. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 5, 10 (12), 6820-6831. <https://doi.org/10.3390/ijerph10126820>
53. Slonje, R., Smith, P. K. & Frisén, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*, 29, 1, 26-32. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.05.024>
54. Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376-385.
55. Smith, P. K., Talamelli, L., Cowie, H., Naylor, P. & Chauhan, P. (2004). Profiles of non-victims, escaped victims, continuing victims, and new victims of school bullying. *British Journal of Educational Psychology*, 74, 565-581.
56. Smokowski, P. R. & Holland-Kopasz, K. (2005). Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children & Schools*, 27 (2), 101-110.
57. Srabstein, J. C., McCarter, R. J., Shao, C. & Huang, Z. (2006). Morbidities associated with bullying behaviors in adolescents. School based study of American adolescents. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 18 (4), 587-96.
58. Strabić, N. & Tokić Milaković, A. (2016). Elektroničko nasilje među djecom i njegova usporedba s klasičnim oblicima vršnjačkog nasilja. *Kriminologija & socijalna integracija*, 24 (2), 166-183. <https://doi.org/10.31299/ksi.24.2.8>
59. Sung Hong, J. & Espelage, D. L. (2012). A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 17 (4), 311-322. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.03.003>
60. Swearer, S. M., Espelage, D. L., Koenig, B., Berry, B., Collins, A. & Lembeck, P. (2012). A social-ecological model of bullying prevention and intervention in early adolescence. In: Jimerson, S. R., Nickerson, A. B., Mayer, M. J. & Furlong, M. J. (eds.), *The handbook of school violence and school safety: International research and practice*. New Yor: Routledge, 333-355.

61. Swearer, S. M., Grills, A. E., Haye, K. M. & Cary, P. T. (2004). Internalizing problems in students involved in bullying and victimization: Implications for intervention. In: Espelage, D. L. & Swearer, S. M. (eds.), *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention*. Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates, 63-83.
62. Thomas, H. J., Chan, G. C., Scott, J. G., Connor, J. P., Kelly, A. B. & Williams, J. (2016). Association of different forms of bullying victimization with adolescents' psychological distress and reduced emotional wellbeing. *The Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 50 (4), 371-379.
63. Ttofi, M. M. & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7, 27-56. <http://dx.doi.org/10.1007/s11292-010-9109-1>
64. Ttofi, M. M., Farrington, D. P., Lösel, F., Crago, R. V. & Theodorakis, N. (2016). School bullying and drug use later in life: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly*, 31 (1), 8-27.
65. UNESCO (2018). *School violence and bullying: Global status and trends, drivers and consequences*. Paris, France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
66. UNESCO (2019). *Behind the numbers: ending school violence and bullying*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
67. United Nations Children's Fund (2017). *A Familiar face: Violence in the lives of children and adolescents*. New York: UNICEF.
68. United Nations Children's Fund (2018). *An everyday lesson: #ENDviolence in schools*. New York: UNICEF.
69. Valdebenito, S., Ttofi, M. M., Eisner, M. & Gaffney, H. (2018). Weapon carrying in and out of school among pure bullies, pure victims and bully- victims: A systematic review and meta-analysis of cross-sectional and longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior*, 33, 62-77.
70. Vejmelka, L. (2012). Neke determinante vršnjačkog nasilja u adolescenciji. *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (2), 215-240. <https://hrcak.srce.hr/95516>
71. Vejmelka, L., Strabić, N. & Jazvo, M. (2017). Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju. *Društvena istraživanja*, 26 (1), 59-78. <https://doi.org/10.5559/di.26.1.04>
72. Velki, T. (2019). Usporedba prevalencije i predikcije vršnjačkog nasilja sa vršnjačkim zlostavljanjem. *Ljetopis socijalnog rada*, 26, 363-390. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v26i3.218>
73. Velki, T. & Kuterovac Jagodić, G. (2014). Individualni i kontekstualni činitelji dječjega nasilničkoga ponašanja prema vršnjacima. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (1), 33-64.

74. Velki, T. & Vrdoljak, G. (2013). Uloga nekih vršnjačkih i školskih varijabli u predviđanju vršnjačkoga nasilnog ponašanja. *Društvena istraživanja*, 22 (1), 101-120. <https://doi.org/10.5559/di.22.1.06>
75. Willard, N. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats and distress*. Champaign: Research Press.
76. World Health Organization (WHO) (2015). *Preventing youth violence: An overview of the evidence*. Geneva: World Health Organization.
77. World Health Organization (WHO) (2019). *School-based violence prevention: a practical handbook*. Switzerland: World Health Organization.
78. Zych, I., Farrington, D. P., Llorent, V. J., Ribeaud, D. & Eisner, M. P. (2020). Childhood risk and protective factors as predictors of adolescent bullying roles. *International Journal of Bullying Prevention*, 3, 138–146.
79. Zych, I., Farrington, D. P. & Ttofi, M. M. (2019). Protective factors against bullying and cyberbullying: A systematic review of meta-analyses. *Aggression and Violent Behavior*, 45, 4-19.

Josipa Mihić
Martina Ferić
Miranda Novak
Valentina Kranželić

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences
University of Zagreb

PEER VIOLENCE AMONG ADOLESCENTS IN CROATIA

ABSTRACT

The aim of the paper is to research the frequency of experiencing, committing and witnessing individual forms of peer violence, as well as certain consequences of peer violence to secondary school students in Croatia. Gender differences with regard to the aforementioned experiences were researched, as well as the differences regarding the locality, grade (age) and the type of school. The research participants were 10,138 students of all grades from various secondary school programs from five Croatian towns: Zagreb, Pula, Split, Osijek and Varaždin. Quota sampling was used with the sample of young men of 47.4% (n = 4595), while 4.5% of participants did not report their gender. The average age of participants is $M = 16.2$ ($SD = 1.16$). Regarding the established aims of the paper, the Survey on socio-demographic data and a scale related to peer abuse and violence CTC (Communities That Care) – Questionnaire for children and young people (Mihić, Novak & Bašić, 2010.). The results show that 38.9% of students witnessed peer abuse at least once in the last month, while 18.2% were exposed to it at least once. Additionally, 11.8% of secondary school students had at least one experience of cyberbullying in the last month. The research also determined certain differences in the frequency of experiencing, committing and witnessing certain forms of peer abuse, as well as the consequences of peer violence with regard to gender, locality, age (grade) and type of school program. The obtained results indicate the need for timely, comprehensive and continuous investments in evidence-based preventive strategies and programs, as well as psycho-social support approaches aimed at children and young people.

Key words: peer violence, peer abuse, secondary schools students, adolescents.

Međunarodna licenca / International License:
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.